

УДК 159. 907

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.11.13>

ЗВ'ЯЗОК МІЖСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ ІЗ ФОРМУВАННЯМ ПОЧУТТЯ САМОТНОСТІ

Інна Леонова

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
пр-т Академіка Глушкова, 2А, м. Київ, Україна, 02000,
e-mail: leonova.i.m@ukr.net*

У статті наведено результати дослідження зв'язків дефіциту і незадоволеності в міжособистісних стосунках із формуванням почуття самотності у жінок різних соціальних груп. Виконано міжгрупове порівняння і визначено статистично значущі відмінності найбільшого дефіциту і незадоволеності в міжособистісних стосунках жінок залежно від групової належності.

Виявлено, що почуття самотності у різних життєвих сферах має середню виразність у жінок п'яти груп (які проживають на тимчасово окупованій території, релігійні, переселенки з тимчасово окупованої території, інваліди і киянки), окрім жінок, ув'язнених у виправній колонії (далі – ВК), які відчувають високу незадоволеність у міжособистісних стосунках взагалі.

З'ясовано, що найбільшу самотність відчувають у всіх життєвих сферах жінки, які перебувають у ВК, що зумовлено закритою соціальною структурою виправної колонії (вимушена соціальна ізоляція). Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінки-інваліди, також відчувають самотність у всіх життєвих сферах, але найбільше в сім'ї і з більшими групами (соціум), що зумовлено об'єктивними чинниками. Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території відчувають найбільшу самотність у соціумі (соціальна самотність), що пов'язано з переселенням у нове соціальне оточення. Релігійні жінки найбільше відчувають соціальну і романтичну самотність, а також у сім'ї, що зумовлено релігійною спільнотою. Щодо жінок-киянок, то їм притаманне незначне, ситуативне, тимчасове відчуття самотності у всіх життєвих сферах однаково.

Викрито, що наявність більшої дисгармонії в міжособистісних відносинах з іншими людьми мають жінки, які перебувають у ВК. Їх труднощі у стосунках з оточенням пов'язані з напруженістю, конфліктністю, агресивністю і відчуженістю. На рівні тенденції показано, що в жінок-переселенок з тимчасово окупованої території складність у стосунках із оточенням пов'язана з агресією (у вербальній чи невербальній формі); у релігійних жінок – із напруженістю; у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, – із напруженістю і відчуженістю; у жінок-інвалідів (глухоніми) – із напруженістю і конфліктністю, а у жінок-киянок – із конфліктністю.

Виявлено, що за гендерною спрямованістю жінкам, які перебувають у ВК, більш притаманні маскуліні якості, жінкам-киянкам – андрогенні, всім іншим групам жінок – фемінні, але з невеликою наявністю маскулінізму.

Також у процесі дослідження виявлено і встановлено статистично значущі відмінності між жіночими групами.

Ключові слова: сімейна самотність, соціальна самотність, романтична самотність, дружба, відносини з більшими групами, напруженість у стосунках, конфліктність у стосунках, агресивність у стосунках.

Вступ

Постановка проблеми. Безсумнівно, самотність у сучасному суспільстві є поширеною проблемою, пов'язаною зі зниженням якості життя та психологічного благополуччя людей. Особливо це стосується міжособистісних відносин, які є невід'ємним атрибутом життя людини в повноцінному формуванні особистості, а також відіграють значну роль

у всіх сферах її життєдіяльності. Аналізуючи міжособистісні відносини, можна пояснити багато соціальних проблем розвитку суспільства, сім'ї й особистості. Тому виявлення взаємозв'язків дефіциту і незадоволеності у міжособистісних стосунках із формуванням почуття самотності набуває більшої актуальності.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Нині дуже багато досліджень і праць присвячені проблемі самотності, яку дослідники визначають як одну з найгостріших проблем сучасного суспільства.

Дослідники М.Є. Пермякова, О.Г. Савченко і І.А. Єршова розглядали зв'язок відчуття щастя із суб'єктивною самотністю, індивідуалізмом / колективізмом та задоволеністю міжособистісними відносинами, де у своїх дослідженнях вони встановили негативну кореляцію між відчуттям щастя та рівнем суб'єктивної самотності, а гіпотеза про зв'язок відчуття щастя з показниками колективізму та індивідуалізму не підтвердилася [1, с. 149–157].

Низка науковців (А.С. Мельнічук, С.Н. Козловська, О.Ю. Нікіфорова) у своїх дослідженнях приділяли особливу увагу взаємозв'язку переживання самотності з ірраціональними ствердженнями про міжособистісні стосунки. Вони встановили, що відчуття самотності і негативне ставлення до нього має негативну кореляцію з переконаннями в комунікативній самоефективності, але взаємопов'язане з виразністю переконань (люди – егоїсти, близькі повинні розуміти «без слів», незгода означає неповагу, обов'язкове отримання схвалення з боку оточення, у детермінації самооцінки зовнішніми оцінками). Також вони встановили, що позитивне сприймання усамітнення пов'язане із силою переконань у детермінації самооцінки зовнішніми оцінками, в необхідності підтримки людини оточенням. А відчуття ізоляції від інших і суб'єктивна проблемність самотності пов'язані з небажанням емоційно саморозкриватися [2, с. 3–18].

Науковцями Сасіорро, Hughes, Waite, Hawkey & Thisted, 2006; Heikkinen & Kauppinen, 2004; Wilson, Krueger & Arnold et al., 2007; Stravynski & Boyer 2001; Russell, Cutrona, de la Mora, & Wallace, 1997 доведено, що переживання самотності впливає на психологічне і фізіологічне здоров'я людини, викликаючи депресію, тривогу, невпевненість, когнітивні і психічні розлади, адиктивну і делінквентну поведінку тощо [3; 5; 8; 7; 6]. А вчені Hawkey & Сасіорро [4] у своїх трудах акцентували увагу на тому, що проблема самотності ускладнює процес соціальної адаптації.

Отже, очевидний той факт, що почуття самотності зачіпає великий пласт проблем у житті людини. Незважаючи на розробленість проблеми, відкритим залишається питання переживання самотності жінок у міжособистісних стосунках.

Мета статті – виявити найбільший дефіцит і незадоволеність у міжособистісних стосунках, які пов'язані з почуттям самотності у жінок різних соціальних груп.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємним атрибутом життя людини є міжособистісні стосунки. Аналіз міжособистісних стосунків людини дає можливість пояснити численні соціальні проблеми розвитку особистості, сім'ї і навіть суспільства.

Аналізуючи самотність, ми зіштовхуємося з тим, що людина відчуває себе самотньою тоді, коли усвідомлює неповноцінність своїх соціальних відносин. Виникнення переживання самотності починається з усвідомлення його причин, які можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер.

У процесі аналізу одержаних результатів «Зв'язок міжособистісних стосунків із формуванням почуття самотності» для виявлення рівня самотності, її виду та чинників у жінок різних соціальних груп використовувався такий методичний інструментарій, як диференційована шкала Шмідт DLS (Differential Loneliness Scale), методика SELSA,

методика С.В. Духновського «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» СОМО і методика С. Бем «Маскуліність – фемініність». Обробка отриманих даних здійснювалася за методом описової статистики (міра визначення центральної тенденції – Медіана, непараметричний критерій Манна-Уїтні (SPSS 23.0)). Отримані результати представлено в таблицях 1–8.

Вибірку досліджуваних склали жінки різних соціальних груп: 1) жінки які проживають на тимчасово окупованій території; 2) релігійні жінки; 3) жінки, які перебувають у виправній колонії (далі – ВК); 4) жінки-переселенки з тимчасово окупованої території; 5) жінки-інваліди (глухонімі); 6) жінки-киянки. Загальна кількість досліджуваних 270 осіб (по 45 у кожній групі), вік – 25–55 років.

Таблиця 1

Порівняння середніх показників незадоволеності соціальними відносинами за диференційованою шкалою Шмідт DLS (Differential Loneliness Scale)

Медіана	Сім'я	Дружба	Романтичні і сексуальні стосунки	Відносини з більшими групами (соціум)
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	8	10	8	2
Релігійні жінки	9	11	6	3
Жінки, які перебувають у ВК	8	12	7	5
Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території	7	10,5	5	3
Жінки-інваліди (глухонімі)	8	10,5	7	2
Жінки-киянки	6	10	6	2,5

Аналізуючи отримані показники ступеня тієї чи іншої соціальної незадоволеності досліджуваних груп жінок (табл. 1), визначимо: у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, виявлено високий рівень показника «романтичні і сексуальні стосунки» ($M=8$) і низький «відносини з більшими групами» ($M=2$); у жінок-киянок виявлено низький рівень за показниками: «сім'я» ($M=2$) і «відносини з більшими групами» ($M=2,5$); у жінок, які перебувають у ВК, виявлено високий рівень показників «дружба» ($M=12$) і «відносини з більшими групами (соціум)» ($M=5$); у жінок-інвалідів – низький рівень показника «відносини з більшими групами» ($M=2$). Щодо релігійних жінок і жінок-переселенок, то в них усі показники перебувають на середньому рівні.

Отже, можна говорити про те, що самотність у різних життєвих сферах шести груп жінок має середню вразливість. Тобто майже в кожній жіночій групі спостерігається невеликий дефіцит і незадоволеність у стосунках: сімейних, дружніх, соціальних, романтичних і сексуальних, окрім жінок із ВК, які відчувають високу незадоволеність у міжособистісних стосунках.

За методом попарного порівняння Манна-Уїтні визначено статистично значущі відмінності дефіциту і незадоволеності соціальними стосунками жінок різних соціальних груп, які представлені в таблиці 2.

Аналізуючи статистично значущі відмінності показників між групами жінок, можна говорити про те, що найбільший дефіцит і незадоволеність у сімейних стосунках відчувають релігійні жінки, а найбільшу задоволеність – жінки-киянки. В інших групах жінок незадоволеність сімейними стосунками має ситуативний характер, котрий підкріплюється не тільки відчуттям суб'єктивної невідповідності, а й об'єктивними чинниками, як-от

здоров'я (ставлення до здоров'я) у випадку з жінками-інвалідами; відстань та частота контактів із сім'єю, які зумовлені тимчасовою окупацією або вимушеним переселенням; вимушена соціальна ізоляція.

Таблиця 2

**Порівняльна характеристика соціальної незадоволеності жінок
різних соціальних груп**

Диференційована шкала Шмідт DSL				
1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території;				
2 група – релігійні жінки;				
3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії;				
4 група – жінки-переселенки з тимчасово окупованої території;				
5 група – жінки-інваліди (глухонімі);				
6 група – жінки-киянки				
Групи	Сім'я	Дружба	Романтичні і сексуальні стосунки	Відносини з більшими групами (соціум)
1 і 2	—	0,01 (,002)	0,01 (,010)	0,01 (,003)
1 і 3	0,05 (,040)	—	—	0,001 (,000)
1 і 4	0,001 (,001)	—	0,01 (,008)	0,001 (,000)
1 і 5	—	—	0,05 (,015)	0,001 (,000)
1 і 6	—	—	—	0,05 (,033)
2 і 3	—	—	—	0,001 (,000)
2 і 4	0,001 (,001)	—	—	—
2 і 5	—	0,01 (,004)	—	—
2 і 6	0,01 (,010)	0,05 (,048)	—	—
3 і 4	0,01 (,009)	—	0,05 (,014)	0,001 (,001)
3 і 5	—	0,05 (,048)	—	0,001 (,001)
3 і 6	—	—	—	0,001 (,000)
4 і 5	0,01 (,002)	—	—	—
4 і 6	—	—	0,05 (,027)	—
5 і 6	0,05 (,017)	—	—	—
Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t-критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%				

Високий рівень відчуття самотності у «дружніх стосунках» виявляється у жінок, які перебувають у ВК, що зумовлено закритою соціальною структурою ВК (соціально обмежене суспільство, положення, статус та соціальна роль). Найбільша задоволеність у «дружніх стосунках» виявляється у жінок-киянок і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, що зумовлено постійним місцем проживання і стійким колом суспільства (спілкування, підтримка). У інших групах жінок у меншій мірі, ніж у жінок із ВК, виявляється переживання самотності у дружніх стосунках. Але якщо у жінок-переселенок ця незадоволеність зумовлена вимушеним переселенням, новим соціальним оточенням, зміною роботи, то у жінок-інвалідів цей дефіцит зумовлений обмеженістю у вільному спілкуванні, котрий стає перетином для побудови стосунків і взаємовідносин із оточенням без вад слуху. А в релігійних жінок дефіцит у «дружніх стосунках» зумовлений релігійною спільнотою (з правилами, обмеженнями і канонами).

Самотність у «романтичних і сексуальних стосунках» у всіх жіночих групах має ситуативно-тимчасовий характер, окрім жінок, які проживають на тимчасово окупованій території.

Високий рівень самотності у «стосунках із більшими групами (соціум)» мають жінки, які перебувають у ВК, що зумовлено закритою соціальною структурою виправної колонії (соціально обмежене суспільство, положення, статус та соціальна роль). У жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-інвалідів ця потреба має задовольнений характер. Але варто зазначити, що на рівні тенденції жінок цих груп повністю влаштовує їх соціальне оточення (і більшого їм не потрібно) або що ця потреба отримала форму захисного механізму «заперечення». В інших групах жінок меншою мірою спостерігається дефіцит у стосунках із соціумом. Це свідчить про те, що всі жінки так чи інакше відчують самотність, а саме невідповідність або розрив між бажаними й дійсними стосунками з більшими групами (соціум), що зумовлено об'єктивними і суб'єктивними чинниками.

Подальше дослідження стосувалося більш глибокого вивчення взаємозв'язків, емоційних станів та визначення переживання різної самотності (соціальна, сімейна, романтична) жінок різних соціальних груп за методикою SELSA. Отримані результати представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняння середніх показників сімейної, соціальної і романтичної самотності жінок різних соціальних груп за методикою SELSA

Медіана	Соціальна самотність	Сімейна самотність	Романтична самотність
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	32,5	37,0	35,5
Релігійні жінки	43,0	23,0	49,0
Жінки, які перебувають у виправній колонії	52,0	40,0	49,0
Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території	45,0	15,5	32,5
Жінки-інваліди (глухонім)	37,5	48,5	43,5
Жінки-киянки	37,0	21,0	31,0

Аналізуючи отримані показники досліджуваних шести груп жінок (табл. 3) за методикою SELSA, зазначимо, що в жінок, які перебувають у ВК, показники «соціальна самотність» ($M=52,0$), «сімейна самотність» ($M=40,0$) і «романтична самотність» ($M=49,0$) перебувають на високому рівні, що свідчить про відчуття самотності у всіх життєвих сферах. У жінок-переселенок із тимчасово окупованої території показник «соціальна самотність» ($M=45$) перебуває на високому рівні, «романтична самотність» ($M=32,5$) – на помірному, «сімейна самотність» – на низькому ($M=15,5$). Це вказує на те, що жінки-переселенки відчують найбільшу самотність у соціальних стосунках і найменшу в сімейних, виходячи з того, що переселення відбувається разом із сім'єю, від якої вони отримують підтримку. У жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-інвалідів показник «сімейної самотності» ($M=37$; $M=48,5$) має високий рівень вияву, «романтичної самотності» ($M=32,5$; $M=43,5$) і «соціальної самотності» ($M=15,5$; $37,5$) – помірний. У релігійних жінок показник «соціальної самотності» ($M=43$) і «романтичної самотності» ($M=49$) мають високий рівень вияву, а «сімейної самотності» – помірний ($M=23,0$). У жінок-киянок усі показники виявились на помірному рівні, що вказує на притаманне невелике відчуття самотності у всіх життєвих сферах.

Також слід зазначити, що в чотирьох групах жінок, окрім жінок-інвалідів і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, однакова структура у співвідношенні різних видів самотності між собою: сімейна самотність менше виражена, ніж соціальна і романтична, які більш виражені і незначно відрізняються по показникам між собою, тоді

як у групі жінок-інвалідів і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, сімейна самотність займає найвище місце, а романтична і соціальна – менш виражені, до того ж сімейна самотність у них має високий рівень показника.

За методом попарного порівняння Манна-Уїтні визначено статистично значущі відмінності соціальної, сімейної і романтичної самотності жінок різних соціальних груп, які представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Порівняльна характеристика самотності особистості жінок різних соціальних груп за методом U-критерія Манна-Уїтні

Selsa			
1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території;			
2 група – релігійні жінки;			
3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії;			
4 група – жінки-переселенки з тимчасово окупованої території;			
5 група – жінки-інваліди (глухонімі);			
6 група – жінки-киянки.			
Групи	Соціальна самотність	Сімейна самотність	Романтична самотність
1 і 2	–	–	–
1 і 3	0,05 (,039)	–	0,05 (,016)
1 і 4	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
1 і 5	0,001 (,000)	0,05 (,033)	–
1 і 6	0,05 (,043)	0,001 (,000)	0,05 (,016)
2 і 3	0,001 (,001)	0,05 (,037)	–
2 і 4	–	0,001 (,000)	0,05 (,019)
2 і 5	–	–	–
2 і 6	–	0,05 (,033)	–
3 і 4	0,05 (,029)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
3 і 5	0,001 (,000)	–	–
3 і 6	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,000)
4 і 5	–	0,001 (,000)	0,05 (,014)
4 і 6	0,001 (,001)	0,01 (,004)	–
5 і 6	–	0,001 (,000)	0,05 (,044)

Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%

Якщо говорити про статистично значущі відмінності результатів методики між групами (табл. 4.), то ми можемо зазначити, що найбільшу самотність (соціальну, сімейну і романтичну) відчувають у всіх життєвих сферах жінки, які перебувають у ВК, що зумовлено закритою соціальною структурою виправної колонії (вимушена соціальна ізоляція). Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території, також відчувають самотність у всіх життєвих сферах, але найбільше в сім'ї, що зумовлено об'єктивним чинником (тимчасовою окупацією території Донбасу; вимушеним розлученням; відстанню і частотою контактів із рідними, з партнером). Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території відчувають найбільшу самотність у соціумі (соціальна самотність), а саме невідповідність або розрив між бажаними і дійсними стосунками, які передбачають налагодження нових соціальних контактів. Відчуття сімейної самотності їм не притаманне, оскільки переселення відбувалося разом із сім'єю, від якої вони отримують підтримку. Щодо жінок-інвалідів, то вони найбільшу самотність відчувають у сімейних стосунках

(сімейна самотність) і меншу – у соціальних і романтичних. *А релігійні жінки* найбільше відчують самотність соціальну і романтичну, що першочергово зумовлено релігійною спільнотою. Щодо жінок-киянок, то їм притаманно незначне, ситуативне, тимчасове відчуття самотності у всіх життєвих сферах однаково. Також слід зазначити, що тільки в жінок-інвалідів і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, у структурі співвідношення різних видів самотності – сімейна самотність займає вищу позицію.

Подальше дослідження стосувалося більш глибокого вивчення і визначення індикаторів (стани, почуття) дисгармонічної взаємодії у стосунках з іншими людьми, жінок різних соціальних груп за допомогою методики С.В. Духновського «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» СОМО. Отримані результати представлені у таблиці 5.

Таблиця 5

Порівняння середніх показників причини дисгармонії міжособистісних стосунків жінок різних соціальних груп

Медіана	Напруженість у стосунках	Відчуженість у стосунках	Конфліктність у стосунках	Агресивність у стосунках
Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	5	5	4	4,5
Релігійні-жінки	6	4	4	5
Жінки, які перебувають у ВК	7	7	6	6,5
Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території	4	4,5	4	5
Жінки-інваліди (глухонімі)	6	5	6	5
Жінки-киянки	5	4,5	6	4

Аналізуючи отримані показники досліджуваних шести груп жінок (табл. 5) за методикою СОМО «Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин» С.В. Духновського, виявлено, що всі показники цієї методики у шести груп жінок перебувають на межі середніх значень (від 4 до 7), але деякі з них межують із високим рівнем, що дає підстави говорити про причини дисгармонійності в стосунках на рівні тенденції. Отже, в жінок, які перебувають у виправній колонії, всі характеристики перебувають на верхній грані середніх значень (6–7 балів), що говорить про значні труднощі в стосунках взагалі. У жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, більшими причинами дисгармонійності у стосунках з іншими людьми є «напруженість» (M=5) і «відчуженість» (M=5); у релігійних жінок – «напруженість» (M=6); у жінок-переселенок – «агресивність» (M=5); у жінок-інвалідів – «напруженість» (M=6) і «конфліктність» (M=6), а у жінок киянок – «конфліктність» (M=6).

За методом попарного порівняння Манна-Уїтні визначено статистично значущі відмінності характеристик дисгармонійності міжособистісних відношень за допомогою самооцінок жінок різних соціальних груп, які представлені в таблиці 6.

Якщо говорити про статистично значущі відмінності отриманих результатів між групами, то можемо зазначити, що наявність більшої дисгармонії в міжособистісних відносинах з іншими людьми мають **жінки, які перебувають у ВК**. Це свідчить про те, що в них відсутня єдність і згода з іншими людьми, ослаблені позитивні емоційні зв'язки і переважають почуття, які віддаляють їх від суспільства взагалі. Це почуття злості,

самотності, сорому і образи, вини і каяття, заздрості і неприязні. Вони можуть дистанціюватись і виявляти різкість, грубість щодо інших людей (вербально чи невербально). А також переживати самотність і ізолюваність, незважаючи на те, що вони перебувають серед інших людей.

Таблиця 6

Порівняльна характеристика причин дисгармонійності міжособистісних відношень жінок різних соціальних груп

Суб'єктивна оцінка міжособистісних відносин (СОМО)				
1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території;				
2 група – релігійні жінки;				
3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії;				
4 група – жінки-переселенки з тимчасово окупованої території;				
5 група – жінки-інваліди (глухонімі);				
6 група – жінки-киянки				
Групи	Напруженість у стосунках	Відчуженість у стосунках	Конфліктність у стосунках	Агресивність у стосунках
1 і 2	–	–	–	–
1 і 3	0,05 (,034)	–	–	0,05 (,024)
1 і 4	0,001 (,000)	0,01 (,008)	0,01 (,002)	0,01 (,002)
1 і 5	–	–	–	–
1 і 6	–	–	0,05 (,021)	–
2 і 3	0,05 (,023)	0,05 (,016)	0,001 (,000)	–
2 і 4	0,001 (,000)	–	–	0,05 (,023)
2 і 5	–	–	0,001 (,012)	–
2 і 6	–	–	–	0,001 (,000)
3 і 4	0,001 (,000)	0,001 (,000)	0,001 (,001)	0,01 (,003)
3 і 5	–	0,001 (,001)	–	–
3 і 6	0,05 (,048)	0,001 (,000)	0,01 (,011)	0,001 (,000)
4 і 5	0,01 (,006)	–	0,05 (,041)	–
4 і 6	0,05 (,014)	–	–	0,05 (,048)
5 і 6	–	–	–	0,001 (,000)
Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t-критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%				

Також показано, що всі показники в групах жінок мають середній рівень, але деякі з них межують із високим рівнем, що дає підстави говорити про причини дисгармонійності в стосунках на рівні тенденцій:

– у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, причинами, які впливають на дисгармонію у відносинах з іншими людьми, є напруженість і відчуженість у стосунках. Цим жінкам характерна зосередженість на відносинах, яка має характер обережності у встановленні близьких відносин у виборі осіб, із якими створюються більш глибокі емоційні стосунки. Тому іноді в них простежується бажання дистанціюватися від інших;

– у релігійних жінок – напруженість у стосунках. Цим жінкам притаманна емоційна нестійкість, підвищена стомлюваність, гнітючі почуття, зайва зосередженість і поглиненість думками про відносини, які є нестійкими, що викликають занепокоєння і дискомфорт;

– у жінок-переселенок – агресивність. Цим жінкам хоч і притаманна позиція «на рівні» з іншими, де вони демонструють свою дружність, тактовність, співпрацю, але іноді

з'являється тенденція домінувати над іншими, отримати контроль, експлуатувати інших, що безпосередньо впливає на різкість, грубість (вербально чи невербально) і непрямую агресію.

– у **жінок-інвалідів** – напруженість і конфліктність. Цим жінкам притаманна емоційна нестійкість, підвищена стомлюваність, гнітючі почуття, зайва зосередженість і поглиненість думками про стосунки, які є нестійкими, що викликають занепокоєння і дискомфорт. Наявність суперечностей і протистоянь з іншими людьми впливає на їх установку «життя – боротьба проти всіх». У стосунках вони орієнтуються суто на свої інтереси і відкрито борються за їх реалізацію.

– у **жінок-киянок** – конфліктність. Цим жінкам властиве не тільки конструктивне вирішення труднощів і суперечностей, які виникають, а й наявність суперечностей, протистоянь і протиборств, де у їх стосунках з іншими людьми спостерігається орієнтація на свої інтереси, прагнення відстояти свою думку, іноді нав'язати своє рішення.

Подальше дослідження спрямовано на визначення гендерної ідентичності особистості жінок різних соціальних груп, які впливають на їх характер міжособистісних відносин за методикою «Маскулінність і фемінність» С. Бем (анкета (опитувальник) статевих ролей DSRI). Отримані результати представлені у таблиці 7.

Таблиця 7

Порівняння середніх показників типу гендерної особистості жінок різних соціальних груп

«Маскулінність – фемінність» С. Бем						
Групи	Жінки, які проживають на тимчасово окупованій території	Релігійні жінки	Жінки, які перебувають у ВК	Жінки-переселенки з тимчасово окупованої території	Жінки-інваліди	Жінки-киянки
Медіана	0,4	0,6	-0,1	0,5	0,4	0,2

Аналізуючи отримані показники досліджуваних шести жіночих груп (табл. 7), видно, що середні показники для всіх досліджуваних жінок перебувають у межах від 0,6 до -0,1, що говорить про андрогінність досліджуваних. Результати п'яти груп жінок, окрім тих, які перебувають у ВК, перебувають у позитивному векторі, тобто ближче до фемінності. А результати жінок із виправної колонії мають хоч і мінімальну, але все ж таки спрямованість у негативний вектор, що говорить про більшу схильність до маскулінності, що пояснюється специфікою місця знаходження досліджуваних. Також слід зазначити, що у жінок-киянок, на відміну від інших груп жінок, показник найбільш низький, хоч і перебуває в позитивній площині, що дає підстави говорити про андрогінність жінок-киянок.

За методом попарного порівняння Манна-Уїтні визначено статистично значущі відмінності типу гендера особистості жінок різних соціальних груп, які представлені в таблиці 8.

Якщо говорити про статистично значущі відмінності результатів методики між групами жінок, то ми можемо виокремити такі ключові моменти:

– результат показника жінок, які перебувають у ВК, статистично відрізняється від результатів інших п'яти груп жінок у напрямі негативного вектора;

– показник жінок-киянок значно нижчий (ближче до «0») ніж у релігійних жінок і жінок-переселенок із тимчасово окупованої території.

Таблиця 8

Порівняльна характеристика типу гендерності особистості жінок різних соціальних груп за методом U-критерій Манна-Уїтні

Методика маскулінності і фемінності С.Бем						
1 група – жінки, які проживають на тимчасово окупованій території;						
2 група – релігійні жінки;						
3 група – жінки, які перебувають у виправній колонії;						
4 група – жінки-переселенки із тимчасово окупованої території;						
5 група – жінки-інваліди (глухонімі);						
6 група – жінки-киянки.						
Групи	1	2	3	4	5	6
1		–	–	0,001 (,000)	–	–
2	–	0,05 (,015)	–	0,001 (,000)	–	–
3	0,001 (,000)	0,001(,000)	0,001 (,000)	–	0,001 (,000)	0,001 (,000)
4	–	0,05 (,041)	–	0,001 (,000)	–	–
5	–	–	–	0,001 (,000)	–	–
6	–	–	0,05 (,015)	0,001 (,000)	0,05 (,041)	–
Критерій U Манна-Уїтні для незалежних вибірок у дужках, рівень значущості t-критерій, де 0,050 – 95%; 0,010 – 99%; 0,001 – 99,9%						

Отже, можна говорити про те, що за гендерною спрямованістю жінкам, які перебувають у виправній колонії більш притаманні маскулінні якості, жінкам-киянкам – андрогенні, всім іншим групам жінок – фемінні, але з невеликою наявністю маскулінізму.

Висновки. У процесі аналізу одержаних результатів «Зв'язок міжособистісних стосунків із формуванням почуття самотності» виявлено, що:

– жінки, які перебувають у ВК, маскулінні з високим рівнем самотності у всіх життєвих сферах. У них відсутня єдність і згода з іншими людьми, ослаблені позитивні емоційні зв'язки, а наявність суперечностей і протистояння щодо інших впливає на їх установку «життя – боротьба проти всіх». Тому їм властиві почуття, які віддаляють їх від суспільства загалом, як-от злість, самотність, сором і образа, вина і каяття, заздрість і неприязнь. У поведінці вони можуть або дистанціюватись від оточення або виявляти різкість, грубість (вербально чи невербально). Незважаючи на те, що жінки перебувають серед інших людей, їм притаманне почуття власної ізоляції. Це зумовлено не тільки індивідуально-особистісними властивостями жінок, а й об'єктивним чинником – соціально закритою структурою виправної колонії (соціально обмежене суспільство, правила, положення, статус та соціальна роль, стосунки (як з адміністрацією, так і з навколишнім середовищем));

– жінки-переселенки з тимчасово окупованої території за гендерною належністю більш жіночі. Вони відчують найвищий рівень самотності у соціумі, пов'язаний із невідповідністю між бажаними і дійсними стосунками, які передбачають налагодження нових соціальних контактів. Відчуття сімейної самотності їм не притаманне, оскільки переселення відбувалося разом із сім'єю, від якої вони отримують підтримку. Вони можуть ситуативно переживати самотність у дружніх, романтичних і сексуальних стосунках, що зумовлено переважно життєвими обставинами. На рівні тенденції показано, що на дисгармонію у міжособистісних стосунках впливає агресія, хоча їм і притаманна позиція бути нарівні з іншими, де вони демонструють свою товариськість, тактовність, співпрацю, але інколи з'являється тенденція домінувати над іншими, отримати контроль, експлуатувати інших, що безпосередньо впливає на їхню різкість, грубість (вербально чи невербально) і непряму агресію;

– *релігійним жінкам* притаманні більш фемінні якості. Вони відчують самотність і незадоволеність у всіх життєвих сферах (соціумі, сім'ї, романтичних стосунках). На рівні тенденції показано, що причинами дисгармонії в міжособистісних стосунках є напруженість, пов'язана з емоційною нестійкістю, підвищеною стомлюваністю, зайвою зосередженістю і поглиненістю думками про стосунки, які є нестійкими і викликають занепокоєння та дискомфорт;

– *жінки-інваліди* високий рівень самотності відчують у сімейних стосунках (сімейна самотність). У всіх інших життєвих сферах (соціум, романтичні, сексуальні і дружні стосунки) самотність має ситуативний характер, зумовлений обмеженістю у вільному спілкуванні, що стає перешкодою для побудови взаємостосунків з оточенням без вад слуху. На рівні тенденції показано, що потреба у відношеннях із більшими групами, яка має задовольняючий характер, отримала форму захисного механізму «заперечення». Також на рівні тенденції показано, що дисгармонія в міжособистісних стосунках пов'язана з напруженістю і конфліктністю, які супроводжуються емоційною нестійкістю, підвищеною стомлюваністю, гнітючими почуттями, зайвою зосередженістю і поглиненістю думками про стосунки, які є нестійкими, викликають занепокоєння і дискомфорт. Наявність суперечностей і протистоянь з іншими людьми впливає на їх установку «життя – боротьба проти всіх». У стосунках вони орієнтуються суто на свої інтереси і відкрито борються за їх реалізацію;

– *жінки-киянки* за гендерною спрямованістю мають андрогенні якості. Вони відчують самотність у всіх життєвих сферах ситуативно (соціум, романтичні і сексуальні відносини). Загалом, вони задоволені сімейними і дружніми стосунками. На рівні тенденції виявлено, що дисгармонію в міжособистісних стосунках викликає конфліктність, орієнтація на свої інтереси, прагнення відстояти свою думку, іноді нав'язати власну точку зору;

– *жінкам, які проживають на тимчасово окупованій території*, більш притаманні фемінні якості, але з маскулініними виявами. У всіх життєвих сферах вони відчують самотність, але найвищий рівень самотності спостерігається в сім'ї, романтичних і сексуальних стосунках, що зумовлено об'єктивним чинником – тимчасовою окупацією території Донбасу, вимушеним розлученням, відстанню і частотою контактів із рідними, партнером. Вони задоволені дружніми стосунками і відносинами з більшими групами (соціум), що зумовлено постійним місцем проживання і стійким колом оточення (спілкування, підтримка). На рівні тенденції показано, що причинами дисгармонії в міжособистісних стосунках є напруженість і відчуженість. Для них характерна обережність у встановленні близьких емоційних стосунків, тому іноді них простежується бажання дистанціюватися від інших.

Також виявлено статистично значущі відмінності, де:

– найбільший дефіцит і незадоволеність у сімейних стосунках виявлено у релігійних жінок, а у жінок-киянок ця потреба задоволена;

– високий рівень відчуття самотності в дружніх стосунках виявляється у жінок, які перебувають у ВК, а у жінок-киянок і жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, ця потреба задоволена;

– високий рівень самотності у стосунках із більшими групами (соціум) мають жінки, які перебувають у ВК (виправна колонія), а у жінок, які проживають на тимчасово окупованій території, і жінок-інвалідів ця потреба задоволена;

– у жінок, які перебувають у виправній колонії, всі види самотності (сімейна, романтична, соціальна) більш виражені, ніж в інших групах;

– у жінок-переселенок із тимчасово окупованої території вищим є переживання соціальної самотності, ніж в інших групах жінок;

- у жінок-інвалідів вищим є переживання сімейної самотності порівняно з іншими групами жінок;
- у жінок, які перебувають у ВК, вищі всі показники міжособистісних відносин (відчуженість, напруженість, конфліктність і агресивність) порівняно з показниками інших груп жінок;
- показники жінок, які перебувають у ВК, значно відрізняються від жінок інших груп негативною спрямованістю (маскулінізм).

Також варто підкреслити, що гендерна спрямованість, безпосередньо пов'язана з дисгармонією в міжособистісних стосунках і переживанням самотності жінками.

Список використаної літератури

1. Пермякова М.Е., Савченко А.Г., Ершова И.А. Связь счастья, субъективного одиночества, индивидуализма и межличностных отношений у старшеклассников. *Известия Уральского федерального ун-та. Серия1: Проблемы образования, науки и культуры*. Урал. 2020. Том 26, № 1 С. 149–157 DOI 10.15826/izv1.2020.26.1.017
2. Мельничук А.С., Козловская С.Н., Никифорова О.Ю. Взаимосвязь переживания одиночества и иррациональных убеждений о межличностных отношениях у студентов. *Акмеология* 4. Личностно-профессиональное развитие. 2018. С. 13–18.
3. Cacioppo J.T. Hughes M.E. Loneliness as a specific risk factor for depressive symptoms: *Cross-sectional and longitudinal analyses*. *Psychology and Aging* . 2006. p. 140–151.
4. Hawkley L.C., Cacioppo J.T. Loneliness Matters: A Theoretical and Empirical Review of Consequences and Mechanisms. *Annals of Behavioral Medicine*. 2010 Vol. 40, Issue 2, P. 218–227. URL: <https://doi.org/10.1007/s12160-010-9210-8>
5. Heikkinen R., & Kauppinen M. Depressive Symptoms in Late Life: A 10-Year Follow-Up. *Archives of Gerontology and Geriatrics*. 2004. P. 38, 239–250. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.archger.2003.10.004>
6. Russell D.W., Cutrona C.E., de la Mora A., & Wallace R.B. Loneliness and nursing home admission among rural older adults. *Psychology and Aging*. 1997, 12(4), p. 574–589. URL: <https://doi.org/10.1037/0882-7974.12.4.574>
7. Stravynski A., & Boyer R.. Loneliness in relation to suicide ideation and parasuicide: A population-wide study. *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 2001. 31(1), 32–40. URL: <https://doi.org/10.1521/suli.31.1.32.21312>
8. Wilson R.S., Krueger K.R., Arnold S.E. et al. Loneliness and risk of Alzheimer disease. 2007. 64(2)/ 234–40. doi:10.1001/archpsyc.64.2.234.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTERPERSONAL RELATIONSHIPS WITH THE FORMATION OF A FEELING OF LONELINESS

Inna Leonova

*Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2A, Akademika Glushkova Ave., Kyiv, Ukraine, 02000
e-mail: leonova.i.m@ukr.net*

The article presents the results of a study of the links between deficit and dissatisfaction in interpersonal relationships with the formation of feelings of loneliness in women from different social groups. An intergroup comparison was made and statistically significant differences in the largest deficit and dissatisfaction in interpersonal relationships of women, depending on their group affiliation, were identified.

It was found that the feeling of loneliness in various spheres of life is moderate in women from five groups (living in the temporarily occupied territory, religious, displaced from the temporarily occupied

territory, disabled people and women from Kyiv, except for women prisoners from the penal colony, who feel high dissatisfaction in interpersonal relationships in general.

It is revealed that the greatest loneliness is felt in all spheres of life by women who are in a correctional colony, this is primarily due to the closed social structure of the correctional colony (forced social isolation). Women living in the temporarily occupied territories and women with disabilities also experience loneliness in all spheres of life, but mostly in the family and with larger groups (society), which is primarily due to objective factors. Migrant women from the temporarily occupied territories experience the greatest loneliness in society (social loneliness) due to relocation to a new social environment. Religious women experience social and romantic loneliness the most, as well as in the family, which is primarily due to their religious community. As for women from Kyiv, they have a small, situational, temporary feeling of loneliness in all spheres of life equally.

It was revealed that women who are in a correctional colony have greater disharmony in interpersonal relationships with other people. Their difficulties in dealing with their surroundings are related to tension, conflict, aggression and alienation. At the trend level, it has been shown that in displaced women from the temporarily occupied territory, the difficulty in dealing with others is associated with aggression (verbal or nonverbal); in religious women with tension; in women living in the temporarily occupied territory with tension and alienation; in women with disabilities (deaf-mute) with tension and conflict, and in women of Kiev with conflict.

It was found that in terms of gender orientation, women who are in a correctional colony have more masculine qualities, Kyivan women have androgenic qualities, all other groups of women have more feminine qualities, but with a small presence of masculinism.

Also in the study, statistically significant differences between female groups were identified and established.

Key words: family loneliness, social loneliness, romantic loneliness, friendship, relationships with larger groups, tension in relationships, conflict in relationships, aggression in relationships.